

BEHÖVER SVENSKFINLAND HUMANISTER?

(Kolumn ÅU 5.2.98)

Lars Hertzberg

Ska det också i fortsättningen utbildas humanister i Svenskfinland? Om statsmakten får som den vill, så blir det slumpen som avgör den saken.

Man håller på att ta i bruk ett nytt system för tilldelning av resurser till universiteten. Förr beslöts det vilka ämnen som skulle undervisas vid ett universitet, de behövliga tjänsterna inrättades, och medel anslogs till dessa tjänster i statsbudgeten varje år. Nu går man gradvis över till ett system som bygger på en överenskommelse mellan universitetet och undervisningsministeriet. Parterna förhandlar sig fram till hur många grund- och doktorsexamina universitetet kan väntas producera de närmaste åren, utgående från resultaten under tidigare år. Varje examen värderas till ett penningbelopp som varierar beroende på ämne och nivå, och på basen av den här uträkningen bestäms universitetets resurser för tre år framåt.

Universitetets styrande organ beslutar själva om hur medlen fördelas mellan olika fakulteter, men i praktiken går det sannolikt så, att principerna i statsbudgeten i högre eller lägre grad styr också den interna resursfördelningen. Det betyder att ämnen som kan visa upp ett stort antal examina ligger bra till, ämnen som varit mindre 'produktiva' kan räkna med att tilldelningen av anslag stryps, i bästa fall får de leva på smulor från de framgångsrikas bord.

En av de fakulteter vid Åbo Akademi som sannolikt råkar illa ut är Humanistiska fakulteten. Enligt en beräkning skulle fakulteten förlora ca en miljon mark i anslag efter tre år, ur en lönebudget på 15,5 miljoner, en förlust som motsvarar kostnaderna för en medelstor institution. Och det finns inga skäl att tro att läget skulle ljusna längre fram, tvärtom.

*

Någon rycker kanske på axlarna åt den här utvecklingen. Enligt en vulgäruppfattning är humaniora en relict utan funktion i dagens högteknologiska och ekonomistyrda samhälle. 'Vad ska vi med dammiga humanister till?' kanske man tänker, 'idag är det företagsekonomi som gäller.' Det kan man tro om man glömmer bort, att fakulteten utbildar inte bara kulturarbetare för samhällets olika sektioner, utan också ämneslärare i ett stort antal ämnen, psykologer bl.a. för mentalvården osv, osv. Man måste ha en

synnerligen förkrympt uppfattning om vad som är nyttigt för att kunna hävda att låt oss säga högstadiets undervisning i modersmålet, finska eller främmande språk är en onödig lyx. Inte ens i krasst ekonomiska termer är det en hållbar synpunkt.

En annan föråldrad föreställning är att humanister har svårt att få jobb. Tvärtom har fakultetens graderade en hög sysselsättningsprocent (7 % arbetslösa bland dem som utexaminerades 1997), vilket inte minst beror på, att en humanistisk utbildning ger en betydligt mångsidigare beredskap att ta sig an dagens föränderliga arbetsuppgifter än en snäv yrkesexamen.

En annan vulgäruppfattning är att det är institutionernas eget fel om man inte lyckas 'producera' tillräckligt många examina. Det antas bevisa att fakultetens personal inte har ansträngt sig tillräckligt. Men faktum är att måttet på universitetens verksamhet har fastslagits helt godtyckligt. Hur många magistrar borde man under givna omständigheter kunna utbilda med de medel som står till buds? Det finns inget sätt att räkna ut det, och den summa varje examen antas kosta är följaktligen gripen ur luften. Det beror därför i sista hand på slumpen om en fakultet ska betraktas som framgångsrik eller misslyckad.

Det som däremot är en matematisk självklarhet är att det blir förhållandevis dyrare att utbilda en magister när studenterna är få än när de är många, eftersom t.ex. en föreläsning kostar lika mycket vare sig den har 5, 20 eller 200 åhörare. Åbo Akademi är ett litet universitet, och om det ska kunna erbjuda ett brett spektrum av humanistiska ämnen för den finlandssvenska befolkningens behov, så leder det oundvikligen till att våra examina blir dyrare än examina vid de stora universiteten. Men detta beaktas inte i undervisningsministeriets anslagsfördelning till akademien.

Dessutom beror examensfrekvensen på flera omständigheter som en enskild institution inte kan påverka. Studenterna kan inte tvingas att ta ut sina examina så snabbt som möjligt, och ofta har de inte heller något intresse av att göra det: tvärtom förlorar de vissa studiesociala förmåner när de får sina slutbetyg.

Jag har inga invändningar mot att energiska institutioner belönas. Men en anslagsfördelning knuten till examina kan inte ses som en belöning för väl gjort arbete.

Antalet examina i ett ämne beror till stor del på om ämnet råkar ligga i tiden eller inte, något som en institution inte heller kan inverka på. Följande situation kan uppstå. Ämnet x-ologi har länge varit i motvind, det lockar inte många studenter, med den påföljd att det finns mängder av obesatta x-ologtjänster ute i samhället. Vad gör statsmakten? Den skär (indirekt) ner anslagen till x-ologin, eftersom examensstatistiken är dålig, vilket givetvis ytterligare minskar ämnets attraktionskraft. I stället blir y-ologiska institutionen överöst med mera pengar än den kan göra av med, eftersom y-ologin har varit ett popämne med många slutexamina — och en jättelik överproduktion av y-ologer. (Jag vill påpeka att jag inte talar för min sjuka mor: mitt eget ämne har i hela Norden åtnjutit en stigande popularitet under 90-talet.)

På det sättet kan alltså undervisningsministeriet hålla igång en ond cirkel. Det ironiska är, att detta motiveras med att verksamheten vid universiteten måste göras effektivare och mera rationell. Om ett affärsföretag drevs med motsvarande principer — dvs så att de olika avdelningarna uppmuntrades att hejdlöst konkurrera med varandra utan hänsyn till helhetens behov — skulle det med all sannolikhet gå till botten på nolltid. Men statsmakten har tydligen råd att experimentera.

En annan ironi är, att dessa reformer införs under täckmantel av att öka universitetens autonomi. I själva verket har statsmaktens beslut inte under någon period under de senaste trettio åren ingripit lika intimt och destruktivt i universitetens verksamhet som nu.

Det nya systemet kan inte motiveras med behovet att spara på offentliga medel. Den som vill spara måste särskilt noga tänka efter vilka utgifter hon kan avstå från och vad som är oundgängligt. Hon singlar inte slant om hur hon ska använda sina pengar.

Jag kan inte se något argument för att detta system skulle införas utom att det 'ligger i tiden'. Det har införts i Storbritannien och därför måste det förr eller senare införas också här. I sådana här fall brukar man säga 'det är på kommande, vare sig man vill det eller inte'. Och nu har det alltså 'kommit' hit.

I sista hand rör det sig i varje fall om politiska beslut. I det här fallet är det fråga om beslut vilkas verkningar sträcker sig långt utanför universitetet. Det skulle därför vara angeläget att också andra än de som är verksamma vid universitetet skulle engagera sig i frågan. Om det är verkligen så att vi vill ha en annorlunda akademisk kultur, så borde vi välja den med öppna ögon, inte låta slumpen avgöra hur det går.